

ANA BULIBAȘ (BOTEZ)
Universitatea din București
Anul I, Filologie rusă-română

REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE BILINGVISM ARMONIOS ȘI CONFLICT LINGVISTIC

REPUBLIC OF MOLDOVA:
BETWEEN HARMONIOUS BILINGUALISM AND LINGUISTIC CONFLICT

Abstract. The rapid growth of cultural and linguistic diversity in modern societies has increased the interest of researchers in different fields in the phenomenon of bilingualism, which can be analyzed from several perspectives, depending on the benchmark: the individual or society. Bilingualism manifested at the individual level in countries such as the Republic of Moldova cannot be analyzed without taking into account the political, historical and social events in the region. Therefore, the sociolinguistic perspective is the one presented in this paper. The harmonious bilingualism formalized by the USSR and promoted even in the MSSR was partial and asymmetrical in nature, with all the characteristics of a situation of diglossia and favoring the emergence of linguistic conflict. As a result, we will discuss the evolution of bilingualism in Bessarabia, the MSSR and the Republic of Moldova manifested at the collective level and the way in which the sociological approach demonstrates the obligatory presence of the functional and status hierarchy of languages in contact and the impossibility of achieving balance.

Keywords: *sociolinguistics; bilingualism; diglossia; language; conflict; Republic of Moldova*

Introducere

Creșterea rapidă a diversității culturale și lingvistice din societățile moderne a sporit interesul cercetătorilor din diferite domenii pentru fenomenul bilingvismului, definit în *Dicționarul de termeni lingvistici* drept „capacitatea unui individ sau a unei colectivități de a folosi, cu aceeași abilitate, în raport cu situația istorico-geografică și lingvistică în care se găsește, două limbi diferite ca mijloace de comunicare” (Constantinescu-Dobridor 1998). Se disting următoarele tipuri de bilingvism: „coordinativ,

subordinativ, mixt (în funcție de aspectul psiholingvistic al interferenței dintre două sisteme lingvistice în conștiința și competența lingvistică a bilingvului); bilingvism de grup (colectiv) și individual (în funcție de numărul bilingvilor); bilingvism de masă (în funcție atât de numărul bilingvilor, cât și de însemnătatea socială în societate)” (*Slovar’ soțiolingvisticskih terminov* 2006: 31).

Bilingvismul din Republica Moldova nu constituie un fenomen exclusiv lingvistic, acesta fiind asociat cu elemente etnoculturale, sociale, istorice și politice, care au influențat de-a lungul timpului statutul și modul în care au fost folosite limbile rusă și română pe acest teritoriu. Astfel, fenomenul poate beneficia de o abordare sociologică, etnologică, etnolingvistică, sociolingvistică etc. Schimbările de structură și funcționalitate a limbilor dintr-un anumit teritoriu sunt corelate cu contextul social și politic al regiunii. Pentru a înțelege natura bilingvismului, privit din punct de vedere social în Republica Moldova, precum și evoluția acestuia, e necesar să apelăm la trecutul istoric al acestei regiuni.

Contextul istoric

În 1812, Basarabia a fost anexată de Imperiul Țarist, moment în care putem vorbi de debutul procesului de rusificare și, prin urmare, al perioadei bilingvismului funcțional. Inițial, limba română a fost acceptată ca limbă oficială, alături de cea rusă. Aceasta a fost folosită în domeniile administrației publice, în cultură și învățământ religios, înființat în Basarabia în 1813. Învățământul laic, în schimb, a fost supus intereselor Imperiului și se desfășura exclusiv în limba rusă, limba română fiind acceptată doar ca materie facultativă. În 1828, după decretul țarului Nicolae I, Basarabia își pierde autonomia și primește statutul de regiune într-o unitate administrativ-teritorială nou înființată în sudul Imperiului. Începe rusificarea aparatului administrativ al Basarabiei și denaționalizarea elitei române, perioada aceasta fiind caracterizată prin bilingvism parțial diglosic. În 1843, limba română a fost înlocuită complet în administrație și a urmat perioada asimilării. După 1871, studiul limbii române a fost interzisă prin lege. În perioada 1871-1905, limba română a continuat să fie folosită doar în familie și între prieteni, viața publică fiind caracterizată prin monoglotism oficial în rusă.

Din 1905, renașterea conștiinței naționale a dus la conflicte lingvistice și la cererea de reintroducere a limbii române ca limbă de studiu în instituțiile de învățământ. De asemenea, au apărut primele ziare în limba română: *Basarabia* (1906), *Viața Basarabiei* (1907), *Moldovanul* (1907), *Luminătorul* (1908), *Cuvânt moldovenesc* (1913),

Glasul Basarabiei (1913). După 1944, când Basarabia a fost încorporată de Uniunea Sovietică, istoria s-a repetat.

Bilingvism armonios vs. diglosie și conflict lingvistic

Bilingvismul și diglosia sunt două concepte fundamentale în studierea limbilor aflate în contact, definiția cărora a suportat modificări pe parcursul evoluției sociolingvisticii moderne. Deși, din punct de vedere etimologic, aceste două concepte sunt considerate sinonime, ele se delimitează în virtutea evoluției lor diferite și a extinderii semnificației inițiale. După cum subliniază în studiul său cercetătorul Gheorghe Moldovanu, „bilingvismul trebuie înțeles ca un tip de comportament al individului care presupune cunoașterea și utilizarea alternativă a cel puțin două limbi” (Moldovanu 2005). Bazându-se pe investigațiile lui Jardel, cercetătorul menționează distincția care se face de către specialiști între individul care a studiat simultan două limbi (caz în care avem de a face cu un „bilingv”) și cel care a studiat cea de a doua limbă după studiul primei limbi, aceasta fiind, de regulă, limba maternă (individul fiind numit „diglot”): „Bilingvul utilizează cu măiestrie ambele coduri lingvistice, pe când diglotul manipulează cu mai multă ușurință limba maternă” (Moldovanu 2005).

Continuând investigația privind distincția dintre bilingvism și diglosie, Moldovanu scoate în evidență dimensiunea sociologică a bilingvismului, focalizând atenția pe relația limbă dominantă – limbă dominată și pe analiza conflictelor pe care le poate genera această relație: „Disocierea bilingvismului și a diglosiei nu este o simplă problemă de stabilire a unei preferințe terminologice. Redefinirea conceptului de diglosie care s-a conturat și cimentat în contextul luptei unor grupuri lingvistice pentru emancipare socială, politică și lingvistică înseamnă introducerea unei dimensiuni noi, a celei de dominație, la nivelul comunității naționale, a unei limbi A asupra unei limbi B” (Moldovanu 2005). Aplicând conceptele în discuție pe situația existentă în URSS, el constată: „Bilingvismul armonios promovat de URSS și oficializat avea, de fapt, un caracter parțial și asimetric, doar vorbitorii limbilor locale fiind bilingvi. Drept dovadă, doar 3% de ruși cunoșteau limba unei alte națiuni din URSS, în timp ce 43% de neruși erau bilingvi, cea de-a doua limbă fiind rusa” (Moldovanu 2005). Cunoașterea limbii ruse era o cerință obligatorie pentru obținerea instruirii superioare și pentru avansarea pe scara ierarhică socială și politică. Așadar, bilingvismul privit la nivel de societate întrunește toate caracteristicile unei situații de diglosie.

Diferența de prestigiu social al limbilor aflate în contact impune diferențierea funcțională a acestora și, implicit, a statutului social al vorbitorilor. Însușirea unei limbi, clasificată ca o limbă de prestigiu într-o anumită regiune, îi acordă individului o șansă la egalitate în drepturi și la asocierea cu clasa privilegiată a societății, cea a vorbitorilor nativi de limbă dominantă. Așadar, criteriul sociologic are un caracter specific în identificarea unei situații de diglosie, statutul social diferit al limbilor în contact fiind cel decisiv.

Analiza sociolingvistică a fenomenului diglosiei pune accentul pe vorbitorii limbii în contextul situației sociopolitice în care limba dată este vorbită. Astfel, este introdusă noțiunea de dominație a unei limbi asupra celeilalte la nivelul comunității naționale, inerentă conceptului de conflict lingvistic. Termenul *conflict lingvistic* a fost reintrodus în circuitul științific și conceptualizat odată cu apariția lucrării cercetătorului catalan L. Aracil și, mai târziu, a lui R. Ninyoles, fiind reluat în discuție la Congresul Culturii Catalane, unde se concretizează următoarele valențe: „Conflictul lingvistic apare atunci când se confruntă două limbi cu statut politic net diferențiat, una fiind dominantă (statut oficial, utilizare în viața publică), iar cealaltă dominată. Formele de dominație pot fi diverse: de la cele vădit represive [...] – la cele tolerante pe plan politic și a căror putere represivă este, în principal, de natură ideologică [...]” (*Congrés de Cultura Catalana* 1978: 13, apud Moldovanu 2005). Astfel, noțiunile de „limbă dominantă” și „limbă dominată” devin noțiuni esențiale în definirea conflictului lingvistic și subliniază caracterul instabil și dinamic al situației de diglosie în statele moderne. Situația de diglosie, care generează conflictul lingvistic, tinde spre una din cele două finalități posibile: substituirea (limba dominată este înlocuită de limba dominantă) și normalizarea (limba dominată își reocupă locul privilegiat, ducând la dispariția limbii dominante). O limbă riscă să dispară atunci când își pierde orice funcție comunicativă într-o societate¹. În timpul dominației Imperiului Țarist și a URSS, societatea din Basarabia și apoi din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească a fost aproape de substituirea limbii române cu limba rusă, cel puțin în mediul urban, influența și prestigiul limbii ruse ajungând la cote maxime. În RSSM limba

---

¹ La o astfel de concluzie ajunge și cercetătoarea Axinia Crasovschi în analiza situației limbii ruse materne la rușii lipoveni din România care, cel mai adesea în ultimii ani, se folosesc de limba română în comunicarea intracomunitară, renunțând la statutul de bilingvi (Crasovschi 2022). Desigur, atât evenimentele istorice, cât și condițiile socio-politice fiind diferite în cazul acestei comunități, există totuși unele similarități – mai ales, la nivel de calchiere și împrumuturi – care ar permite o paralelă cu situația limbii române din spațiul moldovean. Însă tema lucrării de față nu ne permite să facem această digresiune.

română își pierdea funcția comunicativă, inclusiv la nivelul familiei. Învățământul superior și apoi un loc de muncă, care necesita cunoașterea limbii ruse, ducea la o asimilare a vorbitorilor de limba română. În familii mixte limba de comunicare era rusa, iar copiii născuți în astfel de familii o însușeau ca limbă maternă. Treptat, populația cultă se rusifica tot mai mult, iar vorbitorii de limba română au ajuns să fie marginalizați. Drept urmare, tot mai mulți dintre ei învățau limba rusă. În schimb, vorbitorii nativi de rusă nu aveau nevoie să devină bilingvi într-o societate în care limba lor era dominantă și care le oferea un statut privilegiat.

Dar, la fel cum în 1905, după o perioadă de asimilare și monoglotism oficial în rusă, redeşeptarea conștiinței naționale a dus la conflicte lingvistice și la reintroducerea limbii române în viața publică, în 1989 pe 31 august, Sovietul Suprem al RSSM publică legea cu privire la revenirea la grafia latină, iar după proclamarea independenței din 1991 limba română devine limbă oficială, alături de alte simboluri românești precum imnul *Deșteaptă-te, române!*, steagul tricolor și stema națională. Acest lucru a însemnat o schimbare majoră în mentalitatea populației autohtone și în percepția identității lor. Bruscu statutul limbii ruse s-a schimbat din limba dominantă în limbă dominată, iar vorbitorii nativi au devenit o minoritate națională într-un stat străin, obligați să învețe noua limbă oficială, altfel riscuiau să audă la adresa lor sloganul „Valiză – gară – Rusia”. O parte s-au conformat noului statut, au învățat limba română și au fost acceptați de noua societate, condusă acum de ideea reîntoarcerii la originile românești ale poporului din Republica Moldova. O altă categorie de vorbitori de rusă nu au putut să accepte această schimbare de statut și au preferat să emigreze. Însă au rămas în Republica Moldova și cei care nu au învățat limba română și nici nu au plecat. Ei continuă să comunice exclusiv în limba rusă, profitând de faptul că majoritatea cetățenilor Republicii Moldova înțeleg această limbă, dar și de faptul că, și după proclamarea independenței, mass-media era încă rusificată.

Situația lingvistică actuală

În prezent, majoritatea persoanelor bilingve din Republica Moldova sunt cele ale căror limbă maternă este rusa, iar gradul de cunoaștere a acestei limbi printre nativii de limbă română a scăzut, situația actuală fiind mai aproape de cea de-a doua finalitate posibilă a conflictului lingvistic – normalizarea. Totuși, cuvintele din rusă au rămas parte integrantă a limbajului din Republica Moldova. Substantivele din limba rusă precum: *spravcă* (certificat), *sisischi* (crenvurști), *solearcă* (motorină), *zapravcă* (benzinărie), *prițep* (remorcă), *inomarcă* (mașină de

producție străină) etc., care reprezentau cândva o realitate lingvistică, au rămas în vocabularul oamenilor.

Populația tânără folosește, uneori eufemistic sau pentru a imprima vorbirii un efect comic, expresii care conțin cuvinte din ambele limbi, iar lexicul argotic este împrumutat în totalitate din limba rusă și adaptat la sistemul gramatical al limbii române. Astfel, substantivele masculine primesc articol enclitic, străin limbii ruse (*loahul* – prostul, *ciuvoacul* – omul), iar cele feminine capătă desinența „ă” la forma nearticulată (*tacică* – mașină, *tusovcă* – petrecere). Verbelor li se atribuie terminații specifice conjugării a IV-a tradițională din limba română. Un exemplu elocvent îl reprezintă verbul din argoul rusesc *прикалываться*, care înseamnă „a glumi, a ironiza, a face farsă cuiva”. Varianta lui în argoul din Republica Moldova este *a se pricoli*. Întrebarea, care ar fi într-un limbaj neutru „Glumești?”, iar în argoul rusesc *Ты прикалываешься?*, se transformă într-o combinație de argou rusesc cu terminația verbului din limba română: *Te pricolești?*. Alte exemple sunt verbele *a se vrubi* (a înțelege), *a se vîpendri* (a face nazuri), *a muti* (a pune la cale). În acest fel sunt modificate și cuvintele care nu fac parte din argou. De exemplu, verbul rusesc *обидеться*, care înseamnă „a se simți ofensat”, se transformă în *a se abiji*, iar întrebarea „Te-ai simțit ofensat?” devine *Te-ai abijit?*. Un alt exemplu este verbul *заводиться*, folosit cu referire la situația de pornire a motorului unei mașini: „Mașina nu se zăvodește”.

În alte situații, cuvinte din argoul rusesc, precum adjectivele *cliovîi*, *crutoi*, *ciotkii* (interesant, bun); *levîi*, *bespantovîi* (de proastă calitate, foarte prost) și adverbele *gluho* (foarte rău, fără soluție), *na haleavu*, *na șaru* (de-a moaca, pe gratis), *cruto*, *pricol’no*, *classno* (minunat) sunt introduse în expresii din limba română fără a fi modificate. De asemenea, unele remarci scurte sunt preluate direct din limba rusă și folosite în vorbire, ca de exemplu: *Da ne gavar!* (Nu mai spune!, Nu se poate așa ceva, incredibil!), *caroce* (în fine), *caneșno* (desigur), *vabșe* (în general), *pa liubomu* (oricum), iar unele unități frazeologice sunt traduse literal și folosite cu semnificația lor din rusă: „a pune macaroane pe urechi”, cu sensul „a induce în eroare, a minți” (în rusă *вешать лапшу на уши*).

Există cazuri în care sensului de bază al unui cuvânt din limba română i se adaugă sensul secundar din limba rusă. Un astfel de cuvânt, folosit în expresiile a căror semnificație o poate descifra doar un cetățean al Republicii Moldova, este verbul „a primi”, echivalent cu verbul din rusă „*получать/получить*”. Folosit la diateza reflexivă în limba rusă, acest verb își schimbă sensul, spre deosebire de cel din română. Astfel, expresia *У меня не получилось прийти вовремя* trebuie să fie tradusă cu „Nu am reușit să ajung la timp”. Doar că vorbitorii de limba română din Republica Moldova atribuie sensul din limba rusă și verbului

reflexiv „a se primi”, reieșind expresii precum: „Nu s-a primit să ajung la timp”, „Nu se primește să ne întâlnim azi”, „Nu mi se primește să învăț limba română”, „Se primește că am vorbit degeaba” etc.

De asemenea, multe cuvinte din vocabularul cetățenilor Republicii Moldova sunt formate prin traducerea elementelor componente ale unor cuvinte din rusă, cum ar fi substantivul „picurătoare – perfuzie” de la *капельница* (a picura, picătură – *капать, капля*) și verbul „a retrăi – a fi îngrijorat” de la *пережить* („re-” – *пере-*, „a trăi” – *жить*). Un alt exemplu care ilustrează influența limbii ruse asupra limbii române, întâlnit nu doar în limbajul colocvial, ci și în cel literar, este chiar folosirea verbului „a influența”. Fiind un verb tranzitiv în limba română, acesta este urmat de un complement direct. Însă în Republica Moldova acest verb este utilizat cu complement indirect („Limba rusă influențează asupra limbii române”), imitându-se astfel construcția similară din limba rusă *влияет на*, prepoziția funcțională *на* fiind de obicei tradusă prin „asupra”.

Calchiera este prezentă și în formulele de salut și de politețe, care preiau o caracteristică a limbii ruse și sunt folosite fără verb. Deseori putem auzi întrebări precum „Cum viața? Tot normal? Da’ la tine cum?”. Iar răspunsul este pe măsură: „La mine tot”. Acest dialog este calchiat în totalitate după formulele rusești *Как жизнь? Всё нормально? А у тебя как? У меня тоже*. O poezie anonimă compusă de tinerii din Republica Moldova ilustrează foarte bine modul de exprimare și interferența limbilor rusă și română în vorbirea locuitorilor țării:

Cine a fost la armată,
Тот не забыл никогда, (aceia nu a uitat niciodată)
Как нас кормили (cum ne-au hrănit) sare cu piine
Și un pahar de *вода...* (apă)” (Berejan 2007, traducerea din paranteze îmi aparține)

În spațiile publice, precum piețele, transportul în comun etc., putem auzi deseori astfel de expresii: „Otravă pentru *тараканы* (gândaci)”; „Opriți la astanovcă (*остановка* – stație)!”. Așadar, efectele rusificării sunt resimțite și în prezent în viața cotidiană a locuitorilor Republicii Moldova.

Concluzii

Bilingvismul privit la nivel de societate reprezintă un concept care necesită o abordare multidimensională din cauza prezenței factorilor istorici, culturali, sociali și politici, care contribuie la definirea acestuia. Pe parcursul istoriei, populația Republicii Moldova a trecut prin toate etapele coexistenței a două limbi

(româna și rusa) pe teritoriul său. Bilingvismul funcțional (armonios) s-a dovedit a fi o utopie, existând diferențe majore între statutul și funcțiile îndeplinite de aceste idiomuri, fapt ce a dus irevocabil la o situație de diglosie, conflict lingvistic și, în final, la inversarea rolurilor și transformarea limbii ruse din limba dominantă în cea dominată. Astfel, soluționarea divergențelor lingvistice în statele moderne pare să fie prerogativa claselor politice și este deseori tranșată în funcție de interesele strategice, echilibrul și armonia fiind greu de atins.

BIBLIOGRAFIE

- Berejan, Silviu, 2007; „Degradarea vorbirii orale într-un stat, în care funcționează paralel două limbi oficiale”, *Akados*, nr. 4. Disponibil online: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-moldavskogo-bilingvizma-v-razgovornoy-rechi-rusizmy-v-rumynskom-yazyke/viewer> (accesat: 12 mai 2023).
- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, 1998, *Dicționar de termeni lingvistici*. Disponibil online: <https://ro.scribd.com/document/487882569/Bilingvism-TOT#> (accesat: 15 august 2023).
- Crasovschi, Axinia, 2020, „Osobennosti govovorov russkikh-lipovan Rumynii”, *Filologhiceskie nauki*, vol. 6, nr. 2.
- Moldovanu, Gheorghe, 2005, „Bilingvism, diglosie, conflict lingvistic: o disociere utilă pentru analiza limbilor în contact”, *Limba română/ Sociolingvistică*, nr. 11, anul XV. Disponibil online: <https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1762> (accesat: 10 mai 2023).
- Slovar' sofiolingvisticskih terminov*, 2006, Moscova: Rossiiskaia Akademia Nauk.